

KERRÂMÎYYE

ler, kendi fikirlerini benimseyen halkı eğitmek amacıyla birçok büyük iskân yerinde hankahlar kurmuş, antropomorfist bir tanrı tasavvuru ile vahdet-i vücûd anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştu. Böylece Horasan'da tasavvuf ve zühd hareketlerinin gelişmesinde ve müslümanların eğitilmesinde önemli rol oynamışlardır (Chabbi, XLVI [1977], s. 5-72).

Kerrâmiyye'nin Alt Grupları. Mezhepler tarihi kaynaklarının bir kısmı yetmiş iki fırkıyı aşmamak için Kerrâmiyye'yi Mürcie, Sifâtiyye veya Müşebbihe'nin alt grubu sayıp onun tâli firkalarından bahsetmezken bazıları yetmiş ikiyi tamamlama endişesiyle iki, üç, altı veya on iki alt gruba ayrılmış müstakil bir mezhep olarak gösterir. Bağdâdî ve İsferâyînî, Kerrâmiyye'nin birbirleriyle uyum içinde olan İshâkiyye, Hakâkiyye ve Tarâkiyye olmak üzere üç kolunu zikreder (Mezhepler Arasındaki Farklar, s. 160; et-Tebşîr, s. 111). Şehristânî, on iki küçük firkaya bölündüğünü belirterek bunlardan sadece altısını, Âbidiyye, Tûniyye, Zîrrîniyye, İshâkiyye, Vâhidîyye ve Heysamiyye'yi sayar (el-Mîle, I, 124). Fahreddin er-Râzî Tarâkiyye, İshâkiyye, Âbidiyye, Yûnâniyye, Sûremiyeye, Heysamiyye olmak üzere toplam altı küçük gruba yer verir (İ'tikâdât, s. 101). Makdisî ise Sâvâkiyye, Maiyye, Zîmmîyye adıyla üç tâli firkadan bahsetmektedir (el-Bed' ve't-târih, V, 145).

İslâm'a girmeyi kolaylaştıran bir iman nazariyesini geliştirecek Horasan, Mâverâünnehir ve Hindistan bölgesindeki Ehl-i Kitabın ve diğer din mensuplarından pek çok kişinin müslüman olmasını sağlayan Kerrâmiyye bölgelerdeki akımlardan Mu'tezile, Şîa, İsmâiliyye ve hadis taraftarlarının fikirlerine karşı çıkmış, bunlarla mücadelede Ehl-i sünnet'le aynı safta yer almıştır. Muhammed b. Kerrâm, İslâm düşüncesinde Mu'tezile tarafından ortaya atılan problemlerle ilgilenecek kendine has kelâmî ve felsefi bir terminoloji geliştirmeye çalışmıştır. Meselâ Tanrı'nın niteliği anlamına gelen "keyfûfiyye", aynı zamanda her yerde mevcudiyeti demek olan "haysûsiyye" ve diğer bazı kavramlar ilk defa Îbn Kerrâm tarafından kullanılmıştır. Öte yandan zühd anlayışları ve özel yaşayışlarıyla bölgede tasavvufî düşüncenin yayılışına zemin hazırlamışlardır. Kendi fikirlerini yaymak için kurdukları hankahlarla bir taraftan zühd hayatına ve sâfiîlin tekke ve zâviyelerine, diğer taraftan Hanefiler, Eşârıiler ve Hanbelîler'in medreselerine model oluşturmuşlardır.

Aynı anda iki ayrı kişinin halife olabileceği fikri İslâm dünyasında siyâsi alanda fiili-yatta yaşanmış, ancak teorik planda daha önce telaffuz edilmeyen yeni bir perspektif getirmiştir. Böylece Hicaz ve Bağdat'taki yönetimlerden bağımsız Sâmânîler ve Gazneliler gibi ilk müstakil müslüman devletlerin varlığını meşrulaştırmışlardır.

Literatür. Kerrâmîler, diğer mezhep mensupları gibi fikirlerini savunmak amacıyla çeşitli konularda pek çok eser yazmışlardır. Bazıları sadece ismen bilinen, çok azı da günümüze ulaşan bu eserler şunlardır: 1. *Kitâbü 'Azâbi'l-kâbr*. Muhammed b. Kerrâm tarafından yazılan, ulûhiyyet, iman vb. konuları içерdiği anlaşılan bir eser olup Bağdâdî, Îbn Hazm ve Şehristânî gibi müellifler ondan alıntı yapmışlardır. 2. *Kitâbü's-Sîr*. Şîî Îbn Dâî er-Râzî'nin yaptığı alıntılarından eserin Îbn Kerrâm'ın kelâm ve fıkha dair görüşlerini ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. 3. *Kitâbü't-Tevhîd*. Bu eser de Muhammed b. Kerrâm'a nisbet edilmiştir. 4. *Makâlât*. Yine Muhammed b. Kerrâm'ın zühd ve takvâ konusunda bazı hadisleri, ahlâkî ilâkeleri ele alan kitabıdır. 5. *er-Red 'ale'l-bida'*. Ebû Mutî' en-Neseffî'ye ait olan ve İslâm düşüncesinde ortaya çıkan firkaları ele alan bu çalışma Marie Bernand tarafından neşredilmiştir (Alsl., XVI [1980], s. 39-126). 6. *Kitâbü'l-Mebâni li-nazmi'l-meâni*. Muhtevalâsında mezhebin önde gelenlerinden bazlarının görüşlerine yer verilmesinden dolayı Kerrâmîler'den biri tarafından yazıldığı tahmin edilen bu eseri Arthur Jefferry yayımlamıştır (Kahire 1954). 7. *en-Nütef fi'l-fetâvâ*. Hanefî fâkihi Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin es-Suğdî tarafından yazılan eserin Kerrâmîler'e ait bir fıkıh kitabı olduğu ileri sürmektedir (Zysow, CVIII [1988], s. 577-587). 8. *Kitâbü Revnakî'l-kulûb*. Ömer es-Semerkandî'ye ait olan eser Muhammed b. Kerrâm'ın biyografisini ihtiva etmektedir; bir nûshâsı Bibliothèque Nationale'de kayıtlı yazmanın (Ar., nr. 4929, 6674) otuz-kırk bir varaklı arasında bulunmaktadır (van Ess, *Ungenutzte Texte*, s. 30 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm, *Kitâbü'l-îmân* (nşr. M. Nâsırüddîn el-Elbânî, *Mîn Künûzi's-sünne: Resâ'ilü erba'a* içinde), Küveyt, ts., s. 75-79; Îbn Huzeyme, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. M. Halî Herrâs), Beirut 1978, s. 289, 293, 298, 327, 346; Eşârı. *Makâlât*, Wiesbaden 1980, s. 141; Hâkim es-Semerkandî, *es-Sevâdû'l-a'zâm*, İstanbul 1887, s. 27; Îbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 142; Makdisî, *el-Bed' ve't-târih*, V, 145; Ebû'l-Hüseyin el-Malâti, *et-Tenbîh ve'r-red*, Mısır 1991, s. 151; Makdisî, *Ahsenü't-tekâsim*, s. 37, 39, 178, 182, 202, 238, 316, 323, 326, 336,

365, 371; Ebû Abdullaîb İbn Mende, *Kitâbü'l-îmân* (nşr. Ali b. Muhammed el-Fükayîhî), Beirut 1987, I, 331; Kâdî Abdülcebâb, *Şerhü'l-Ûsûli'l-hamse*, s. 761; Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar* (trc. Ethem Rûhi Flîglî), Ankara 1991, s. 160-168; Ahmed b. Ali en-Necâsî, *er-Ricâl* (nşr. M. Cevâd en-Nâînî), Beirut 1408/1988, II, 168-169; Şehristânî, *el-Mîle*, Beirut 1990, I, 124, 129-131; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 43-44; Îbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, XV, 877-879; Fahreddin er-Râzî, *İ'tikâdât* (Sa'dî), s. 101; Yâkût, *Mu'cemu'l-büldân* (nşr. F. Wüstenfeld), Leipzig 1870, I, 63; Îbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 159; X, 251; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 21-22; V, 353-354, 356; İsferâyînî, *et-Tebşîr* (Hût), s. 111-117; Îbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 354; W. M. Watt, *Islamic Philosophy and Theology*, Edinburg 1962, s. 79, 184; M. Cevâd Meşkûr, *Ferheng-i Frâk-i İslâmi*, Meşhed 1386; Süheyr M. Muhtâr, *et-Tecsim 'inde'l-müslimîn: Mezhebü'l-Kerrâmiyye*, Kahire 1971; Ali Sâmî en-Neşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, I, 297-313; Ebû Mutî' en-Neseffî, *er-Red 'ale'l-bida'* ve'l-ehvâ'l-dâlleti'l-muâdille (nşr. M. Bernand, Alsl. içinde), XVI (1980), s. 39-126; J. van Ess, *Ungenutzte Texte zur Karrâmiyya*, Heidelberg 1980, s. 30 vd.; a.mlf., "Abû 'Amr al-Mâzûlî", *Elt*, I, 259; a.mlf., "Abû Ya'qûb Jorjâni", a.e., I, 396; M. Halîl ez-Zeyn, *Târihu'l-firâkî'l-İslâmiyye*, Beirut 1985; W. Madelung, *Religious Trends in Early Islamic Iran*, Albany 1988, s. 39-53; Sönmez Kutlu, *Türkler'in İslâmlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, Ankara 2000, s. 231-240; Şerafettin Yalatkaya, "Kerrâmîler", *DİFM*, III/11 (1929), s. 1-15; C. E. Bosworth, "The Early Islamic History of Ghûr", *CAJ*, VI (1961), s. 128-133; a.mlf., "The Rise of the Karamiyah in Khurasan", *MW*, L/1 (1968), s. 5-14; a.mlf., "Karrâmiyya", *EI²* (ing.), IV, 667-669; Müfid M. Nûrî, "el-Kerrâmiyye hareke dîniyye ve siyâsiyye", *Âdâbû'r-râfideyn*, I, Musul 1971, s. 153-164; J. Chabbi, "Remarques sur le développement historiques des mouvements ascétiques et mystiques au Khurasan", *St.I*, XLVI (1977), s. 5-72; H. Eisenstein, *WZKM*, LXXIV (1982), s. 251-253; A. Zysow, "Two Unrecognized Karrâmi Texts", *JAOS*, CVIII (1988), s. 577-587; D. S. Margoliouth, "Kerrâmiyye", *IA*, VI, 594-596.

SÖNMEZ KUTLU

KERREMALLAHU VECHEH

(كرم الله وجوه)

Hz. Ali için kullanılan
"Allah yüzünü ak etsin" anlamında
bir dua ve saygı sözü.

L

Arapça'da "yüceltmek, üstün tutmak" anlamına gelen **tekrîm** masdarından türemiş **kerreme** fiili, **Allah** lafzi ve "yüz, sima" mânâsında **vech** kelimelerinden oluşan bir cümledir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet başkanlığı görevini üstlenen ilk dört halifenin ashâbin en faziletileri olduğu telakkisi Sünî müslümanlarca kabul edilmiş, bunların her biri için Ebû Bekir es-Siddîk, Ömer el-Fârûk, Osman Zî'n-nûreyn ve Ali el-Murtazâ şek-

linde övgü niteliğinde ayırcı vasıflar kullanılmıştır. Bunun yanında hangi sahabî olursa olsun adı geçtiğinde "radîyallahu anh" (Allah ondan razı olsun) cümlesinin eklenmesi, yine Sünî müslümanlar arasında genellikle uyulan bir gelenek olmuştur. Bunun yerine Şî müslüman çevrelerinde Hz. Ali için "aleyhi's-selâm" (Allah'ın selâmı üzerinden eksik olmasının) cümlesi kullanılmıştır. İlk kaynaklarda rastlanmayan ve muhtemelen Şîlerce ortaya çıkarılan kerremallahu vecheh tabiri de daha sonra bütün müslümlerle benimsenmiştir. Bazı müellifler bu ifadeye "fi'l-cenne" ibaresini ekleyerek cümlenin içeriğini cennet hayatına tâhsis etmişlerdir (M. Beyyûmî Mehrân, V, 39).

Kerremallahu vecheh cümlesinin kullanılması yaygınlaşımından sonra hangi sebeplerle Hz. Ali'ye yöneltildiği konusunda bazı yorumlar yapılmış ve onun putlara tapmadan müslüman olması en önemli sebep olarak ileri sürülmüştür (ibn Sa'd, III, 21; ibn Hacer el-Heytemî, s. 185). Ayrıca ilk müslüman oluşu da zikredilmiş ve Hz. Peygamber'in çok yakını bulunduğu hatırlatılmıştır. Ancak Resûl-i Ekrem'in nübüvvetine ilkin Hz. Hatice veya Ebû Bekir'in iman ettiği yolundaki karşı görüş ve Resûlullah'a nesep açısından yakınlıkla hissîliğin dinî-mânevî üstünlük sağlayıp sağlamayacağı konusundaki farklı düşüneler sözü edilen yorumu tâtminkâr olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bunun gibi Hz. Ali'nin yüzüne bakmanın bir nevi ibadet sayılacağı yolundaki telakki de (Muhammed b. Yûsuf el-Gencî, s. 156-162; Şevkânî, s. 204) hem İslâm'ın tevhid ilkesine bağlı ibadet anlayışı hem de konuya ilgisi açısından isabetli görünmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

ibn Sa'd, *et-Tabâkât*, III, 19-31; Nesâî, *Haşâ'i-*
şu emîri'l-mû'mînîn 'Ali b. Ebî Tâlib (nşr. Ah-
med Mîrîn el-Belûşî), Küveyt 1406/1986, s. 21-
42; ibn Şehrâşûb, *Menâkîbû 'âli Ebî Tâlib*, Bey-
rut 1405/1985, II, 3-21; Muhammed b. Yûsuf
el-Gencî, *Kîfâyetü'l-tâlib fî menâkîbi 'Ali b. Ebî*
Tâlib (nşr. M. Hâdi el-Emînî), Tahran 1404, s.
156-162; ibn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ'îku'l-*muhrîka**, Beyrut 1405/1985, s. 185-195; Nûreddîn el-Halebî, *Însânu'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dâ-
rû'l-mârifî), I, 432; Şevkânî, *Derrû's-sehâbe* (nşr.
Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dîmaşk 1404/
1984, s. 199-229; A'yânü's-Şî'a, I, 325-326,
335-336; Mü'mîn b. Hasan Mü'mîn eş-Şebâlî, *Nûru'l-ebsâr fî menâkîbi 'âli beyti'n-nebiyyi'l-*muhtâr**, Kahire, ts. (Matbaatü'l-Hicâz), s. 76;
M. Beyyûmî Mehrân, *el-Îmâm 'Ali b. Ebî Tâlib*, Beyrut 1990, V, 39, 50-52; VI, 149, 327-328;
Dihhudâ, *Lugâtnâme*, XXII, 472; E. Ruhi Fiğlî, "Ali", *DİA*, II, 374.

KERT

XIII ve XIV. yüzyıllarda
Herat'ta hüküm süren bir hânedan.

Hânedanın kurucusu Tacik kökenli Şemseddin Muhammed b. Ebû Bekir Kert'tir; dedesi Gur Sultanı Giyâseddin Muhammed b. Sâm'ın veziri idi. Şemseddin, Moğol istilâları döneminde Orta Asya ve Horasan'dan uzaklaşmayan beyler arasında bulunuyordu. Müslümanlara karşı daha ılımlı bir politika izleyen Cengiz'in üçüncü oğlu Ögedey Han, Şemseddin'in Herat ve Belh topraklarında vasal olarak kalmasına izin verdi. Zamanla gücünü artttıran Şemseddin melik unvanını aldı ve hükümdar oldu (643/1245).

Yıkılmış Herat şehrini tekrar mâmur hale getiren Şemseddin ilim adamı, sânatkâr ve tüccarların buraya yerleşmesini teşvik etti; şehir yeniden gelişti ve bir kültür-ticaret merkezi oldu. Şemseddin bu arada Moğollar'la ilişkisini hiç gerginleştirmedi; hatta Müslümanlar aleyhine verdikleri emirlere dahi uymakta tereddüt göstermedi ve onlarla birlikte Delhi Sultanlığı'na karşı savaşlara katıldı. Bu tutumunun sonucunda ölümüne kadar (684/1285) Herat'ta yönetici olarak kaldı. Bununla birlikte kendisinden yardım isteyen Müslüman şehirleri adına Moğollar'a tavassutta bulunduğu da olurdu. Nitekim Mâltan kuşatması sırasında (644/1246) valinin ricasıyla Moğollar'ı ikna etmiş ve 100.000 dinar karşılığında şehri yağmalanmaktan kurtarmıştır. Şemseddin, diğer taraftan bölgedeki melikler ve vâiler arasında Moğol nüfuzunun yayılması için de çalıştı. 655'te (1257) Delhi sultanı ile arası açılan Mâltan Valisi İzzeddin Balban Kaşlu Han onun gayretleriyle Moğol hâkimiyetine girdi. 1260'tan itibaren Cengiz Han'ın torunları arasında başlayan mücadelede Şemseddin'in Hülâgû'ya karşı Müslüman Berke Han'ı desteklemesi beklenirken siyasi sebeplerle Hülâgû'nun yanında yer almış, hatta onun emriyle Moğollar'a karşı direnen bazı Müslüman emirlikleriyle savaşmıştır. Nitekim Moğollar'ın vasallığını seçen Lahor ve Mâltan valilerine karşı Delhi sultanına yardım eden Kuh-ı Cud ve Binban Emîri Muhammed Karluk bu sebepten Şemseddin'in hücumuna uğramış (1265) ve sonuçta bölge Moğol hâkimiyetine girmiştir.

Melik Şemseddin'in ölümünden sonra yerine torunu Fahreddin geçti. Bu dö-

neme Moğollar'ın kendi aralarındaki taht kavgaları sebebiyle zaafa düşmeyeinden faydalanan Kertler askerî ve ekonomik güçlerini geliştirdiler; ancak Moğollar'a karşı hiçbir zaman düşmanca davranmadılar. 727'de (1327) Kert Meliki Giyâseddin, İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadir Han'la anlaşmazlığa düşerek yanınasgiyan Melikü'l-ümerâ Emîr Çoban ile oğlu Calav Han'ı ilhanın emriyle öldürmeye tereddüt göstermedi. Melik Giyâseddin'in ölümünden sonra Kert tahtına sırasıyla oğulları II. Şemseddin (ö. 729/1329), Hâfiç (ö. 731/1331) ve Muizzüddin Hüseyin (ö. 771/1370) geçti. 735'te (1335) İlhanlı Devleti'nin dağılmasıyla İran'daki emirlikler bağımsız kazandılar ve kendi aralarında hâkimiyet mücaadelesine girdiler. Melik Muizzüddin Hüseyin Kert ise Delhi Sultanı Muhammed b. Tuğluk'a bağlılığını bildirdi ve hutbeleri onun adına okutmaya başladı. İbn Battûta, bu duruma memnun olan Delhi sultanının ona ayrıca Sind'deki Bakkar arazisini verdigini, böylece onun zamanında Kertler'e ait toprakların genişlediğini kaydeder. Delhi ile Herat arasında vuku bulan mektuplaşmalar İbn Battûta'yı doğrulamaktadır. Muizzüddin Hüseyin'in ölümünden sonra oğulları Muhammed Serâhs'ta ve Giyâseddin Pîr Ali Herat'ta yönetimi devraldilar. Son Kert meliki Giyâseddin Pîr Ali zamanında Herat Timur tarafından işgal edildi (783/1381). Bir süre hapsedilen Giyâseddin ve oğlu daha sonra affedildi, Giyâseddin Pîr Ali Timur'un vasalı olarak 791 (1389) yılına kadar Herat'ta hukum sürdürdü. Aynı yıl Timur Hindistan seferinden sonra Kert hânedanını ortadan kaldırıldı. Kertler döneminde Herat'ta birçok cami ve medrese yapılmış, âlim ve sânatkârlar, şair ve edipler himaye edilmiştir. Günümüze ulaşan Kal'a-i İhtiyârûddin dönemin başlıca eserlerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cûzânî, *Tabâkât-ı Nâsri*, II, 38-39; Seyî-i Hervî, *Târihnâme-i Herât* (ed. M. Zübeyr es-Siddîki), Kalkuta 1944, s. 141, 157-159; İbn Battûta, *The Travels of Ibn Battuta* (nşr. S. H. Gibb), Cambridge 1971, III, 79-80; Mîrhând, *Ravzâtu's-şâfâ*, Bombay 1883, VI, 125; Celâleddin Ahal Câmi, *Ferid-î Giyâsi* (nşr. H. Moyyad), Tahran 1977, mektup nr. 32, 41, s. 147-148, 183-184; İqtidar H. Siddiqui, "The Qarlung Kingdom in the North-Western India During the Thirteenth Century", *IC*, LIV/2 (1980), s. 75-90; a.mlf., "Sultan Muhammed b. Tughluq's Foreign Policy: A Reappraisal", a.e., LXII/4 (1988), s. 1-22; T. W. Haig, "Kert", *IA*, VI, 596-597; a.mlf. - [B. Spuler], "Kart", *EI*² (ing.), IV, 672.

